

УДК 159.9:658.311.44

С. В. Бєлай

О. М. Керницький

Т. В. Зубатенко

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто теоретичні і практичні аспекти організації та надання психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців силових структур України. Проаналізовано нормативно-правову базу України стосовно психологічної допомоги і реабілітації українських військовослужбовців, медико-соціальних програм, які призначені для реалізації в регіонах країни.

Розглянуто сутність, головні принципи, міжнародний досвід, особливості психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців. Проаналізовано сучасні проблеми надання психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців Національної гвардії України і розроблено основні напрями та пропозиції щодо вдосконалення надання психологічної допомоги таким сім'ям в Україні.

Ключові слова: військовослужбовці Національної гвардії України, екстремальні умови, сім'я військовослужбовця, психологічна допомога.

Постановка проблеми. Сьогодні стан українського суспільства пов'язаний із впливом комплексу різних факторів політичного, військового, економічного, демографічного і духовного характеру, які або прямо, або опосередковано впливають на громадян України. При цьому особливу роль відіграють військова агресія з боку Російської Федерації, що супроводжується веденням бойових дій на території України з 2014 р., та пов'язані із цим соціальні катастрофи і психологічні проблеми військовослужбовців та членів їхніх родин. Травматичний досвід, набутий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я військовослужбовців і водночас ускладнює стосунки в їхніх родинах. Так, вітчизняні психіатри стверджують, що у 20 % учасників бойових дій в Україні в наступні роки буде діагностовано хронічний посттравматичний стресовий розлад [1].

З огляду на це сьогодні виникла гостра необхідність в удосконалюванні психологічної допомоги та реабілітаційної діяльності, залученні до цієї роботи вчених, медиків, психологів, соціальних працівників, фахівців держструктур для більш швидкого реагування на запити військовослужбовців (комбатантів) з

питань організації та проведення системи заходів, які охоплюють сім'ю і близьких родичів військовослужбовців військових частин Національної гвардії України (НГУ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, проведені в останні роки, підтверджують, що потрібно надавати психологічну допомогу не тільки комбатанту, а й усім його рідним і близьким: батькам, дружині (чоловікові), дітям, близьким родичам [2, 3]. Адже різка зміна соціального статусу і матеріального становища, побутова невлаштованість, яка властива наразі багатьом сім'ям українських військовослужбовців, та психологічний стан глави сім'ї не можуть не вплинути на їхні комфорт і здоров'я. Ще однією суттєвою проблемою у сім'ях комбатантів можна назвати реінтеграцію, адже під час вимушеної розлуки подружжя має жити окремим життям [4].

Саме тому робота із сім'ями є вкрай актуальною для адаптації і самого військовослужбовця, і всієї його родини: як до умов несення ним військової служби, так і до звичайних умов життєдіяльності його підрозділу. Під психологічною допомогою сьогодні розуміється вид допомоги, що

надається людині або групі людей для відновлення необхідної якості психологічних станів, поліпшення функціонування психічних процесів, поведінки, спілкування та їх реалізації у груповій діяльності [5].

Загальні аспекти психологічної допомоги та реабілітації подані у працях Т. Добровольської, С. Харченка, Л. Яковлевої та інших науковців. Особливості проведення реабілітаційної роботи з військовослужбовцями проаналізовані у працях Н. Агаєва, В. Алещенка, В. Могильова, І. Приходька та інших учених. Теоретичні і практичні аспекти соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців вивчали В. Бондаренко, Д. Креймер, Ю. Бриндіков та деякі інші дослідники.

Водночас проблема психологічної допомоги та реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій, особливо в умовах ведення гібридної війни, дотепер залишається недостатньо вивченою. Як засвідчує аналіз наукових праць, сім'ї військовослужбовців стикаються з безліччю проблем різного характеру, причому частіше вони змушені вирішувати їх самостійно, без підтримки з боку держави та її соціальних установ [2, 6]. Отже, і наразі потребують додаткового дослідження як теоретичні, так і практичні аспекти організації такої сфери діяльності в Україні, а також розроблення і побудови нової, модифікованої сучасної та гнучкої системи.

Мета статті – проаналізувати сучасні проблеми надання психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців Національної гвардії України і розробити основні напрями та пропозиції щодо вдосконалення надання психологічної допомоги таким сім'ям в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дослідники визначають різноманітні проблеми родин, зосереджуючи увагу на характерних ознаках сімей комбатантів або на факторах, які по-різному впливають на функціонування сім'ї: сім'я функціонує без одного з батьків – чоловіка або дружини протягом тривалого часу; родині часто не вистачає військовослужбовця на свята, дні народження та інші важливі для сім'ї і дітей події, оскільки він може перебувати на навчанні або виконувати бойове завдання; якщо все ж військовослужбовець не задіяний у бойових діях, то військова служба часто подовжує його робочий день; структура «військової» сім'ї налаштовується таким чином, щоб поставити

військову службу понад усе і працювати в умовах відсутності одного з її членів; можливість домашнього насильства, особливо після впливу на військовослужбовців травматичних бойових ситуацій (McCarroll JE, Ursano RJ, Newby JH, 2003) [7]; у кожного члена сім'ї може сформуватися дистрес у разі потенційного неповернення коханої людини додому з війни або ж повернення травмованої людини (психологічно і фізично); проблеми і труднощі у вихованні дітей; високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності; високий рівень агресивності тих, хто повернувся із зони бойових дій.

На обов'язковості проведення сімейної психотерапії наполягав зарубіжний дослідник В. Сатир. Так, у своєму дослідженні, проведеному після військових операцій США в Афганістані та Іраку, він стверджував, що вкрай необхідно утримувати у фокусі терапії всю сім'ю, проводити терапію сім'ї як цілісної системи, а не тільки її селективних частин [8].

Аналіз досліджень засвідчує, що сьогодні спостерігається такий переважаючий варіант змін ролей у сім'ї військовослужбовця: поки він виконує бойове завдання, вдома його дружина виконує господарську і соціальну роль замість чоловіка і справляється з робочим навантаженням, яке раніше було більш-менш розподілено на двох. Тому проблеми неминуче виникають тоді, коли військовослужбовець повертається і має намір відновити відносини на тому рівні, на якому вони були до відправлення у зону бойових дій. І тут вимушена «незалежність» дружини майже одразу ж стає фактором «ризик», який заважає чоловікові повернутися до виконання господарських та інших ролей, і він робить зусилля для реінтегрування в сім'ю, які руйнують сталу схему [9].

Під час роботи із родинами учасників бойових дій сімейна психотерапія виділяє два головних аспекти: роботу з ними як з одним із найбільш важливих і значущих чинників психореабілітації та психологічної допомоги комбатантам, які повернулися з війни; надання безпосередньої психологічної допомоги самим членам сімей військовослужбовців [2]. Результати дослідження показали, що успішна соціально-психологічна реабілітація ветеранів має позитивні кореляції з факторами сімейного благополуччя, а зміни відносин у сім'ї можуть мати ключову роль у процесі здійснення психологічної допомоги ветеранам [1].

У розумінні В. Сатир, «нормальна сім'я» як система містить такі складники: основні елементи (чоловіки і жінки, дорослі і діти); мету (виховання підростаючого покоління та подальший розвиток усіх її членів); порядок функціонування елементів системи (правила, за якими живе сім'я, тип спілкування між її членами, особливо їх самооцінки); енергетика системи (енергія їжі, води, повітря, активність і життєві позиції членів сім'ї в їх поєднанні один з одним); взаємодія із зовнішнім світом (ставлення сім'ї до змін життя) [8].

Необхідно враховувати, що значна частина ветеранів, яка потребує соціальної та психологічної підтримки, часто не у змозі нею скористатися. Це призводить до замикання в собі, ізоляції від сім'ї та друзів. Аналізуючи це явище, можна констатувати, що ветерани створюють своєрідний «паркан» навколо себе, щоб зберегти контроль над власними інтимними переживаннями, пов'язаними з важливими людьми та подіями.

Стереотипи і стилі відносин на передовій, поведінкові девіації, патерни професійно-військового середовища часто згодом переносяться на сімейні стосунки, але дуже часто не сприймаються рідними і викликають їх нерозуміння [10]. Для ветеранів характерними є підвищена вимогливість до себе й оточення, прямота у словах і емоціях, регламентація справ і дій (пунктуальність, схильність до порядку та аскетизму), відповідна бурхлива реакція на порушення встановлених «правил» [11].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що психологічна допомога сім'ям військовослужбовців має базуватися на таких чотирьох головних принципах, як:

- 1) повага до інтимних сторін життя сім'ї;
- 2) інформування сім'ї про можливі психологічні наслідки війни;
- 3) поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою сім'ї, зокрема, з боку сімей інших ветеранів;
- 4) психотерапевтичний вплив на життя сім'ї [7, 12].

Головним результатом проведення сімейної терапії має бути збереження цілісності і психологічного здоров'я сім'ї комбатанта, і тому, на нашу думку, ключовим фактором у запобіганні та подоланні негативних наслідків бойових стресових ситуацій може бути тільки системна, цілеспрямована, комплексна,

інтеграційна психосоціальна підтримка на рівні всіх соціальних і професійних груп.

Для визначення найбільш актуальних проблем стосовно роботи із сім'ями військовослужбовців нами було проанкетовано 45 осіб як носіїв важливої дослідницької інформації, серед них 21 офіцер та 24 військовослужбовці військової служби за контрактом однієї з військових частин НГУ, які виконували службово-бойові завдання у зоні операції Об'єднаних сил (ООС).

Результати анкетування одразу підтвердили важливість для військовослужбовців такого напряму роботи, як психологічна допомога сім'ям. Так, пілотажне дослідження показало, що 9 осіб (20 %) стикалися із суттєвими сімейними проблемами, пов'язаними з їхнім від'їздом у зону ООС. На запитання «Якого виду допомоги потребувала Ваша родина під час перебування голови родини в зоні ООС?» відповіді розподілилися так:

- медичної допомоги – 2 особи (4,4 %);
- психологічної допомоги – 7 осіб (15,5 %);
- допомоги з дітьми – 5 осіб (11 %);
- моральної підтримки – 4 особи (8,8 %);
- інформаційної підтримки – 5 осіб (11 %).

Проведений нами аналіз організаційно-правової діяльності Уряду України засвідчив, що вже у 2015 р. було зроблено певні кроки на шляху законодавчого закріплення заходів надання допомоги учасникам АТО. Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали суверенітет і територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» (Постанова № 413 від 20.08.2015 р.) визначає особливості отримання статусу «учасника АТО». А учасникам бойових дій відповідно до статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ (зі змінами та доповненнями) надаються більше 20 різних видів пільг (безкоштовне отримання лікарських засобів за рецептами лікарів, першочергове безкоштовне зубопротезування, безкоштовне санаторно-курортне лікування; користування поліклініками і госпіталями та інші).

Верховна Рада України 03.11.2015 р. прийняла Закон «Про внесення зміни до статті 11 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”». Згідно з новою редакцією цього Закону військовослужбовці, які проходили службу і

виконували бойові завдання у зоні АТО, обов'язково повинні пройти медико-психологічну реабілітацію (з відшкодуванням витрат на проїзд до центрів реабілітації і назад).

Постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 221 затверджено Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для здійснення заходів щодо психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції. Цей нормативний акт визначає, що кожною реабілітаційною установою надаються послуги з психологічної реабілітації, які включають, поряд з проведенням індивідуальних та групових зустрічей з досвідченими психологами, також і відвідування різних екскурсій, спортивно-оздоровчих заходів, зокрема, безкоштовне відвідування басейну, спортивного залу, освітньо-пізнавальних і релаксаційних заходів, у тому числі концертів, спектаклів тощо.

В Україні сьогодні також діють відповідні державні органи: з 10.09.2014 р. Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України, а згодом – Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції; з 01.01.2019 р. – Міністерство у справах ветеранів, громадські організації – Всеукраїнська організація інвалідів війни, Збройних Сил та учасників бойових дій; Громадська спілка «Вища координаційна рада у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції», об'єднання волонтерів (Громадська спілка «Всеукраїнське об'єднання учасників бойових дій та волонтерів АТО»).

Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 р. № 1021 «Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року» визначає організаторів, основні заходи, їх фінансування. Крім того, «Обласні цільові програми медичної, соціально-трудової реабілітації та адаптації учасників антитерористичної операції на 2017–2022 рр.» призначені для реалізації в регіонах України, проте їх практичне втілення в життя є

поверхневим, що серйозно гальмує надання допомоги комбатантам. Часто таку роботу виконують волонтери, активні і патріотичні представники закладів вищої освіти та громадських організацій, небайдужі громадяни України, родичі учасників АТО тощо.

Аналіз цілей, функцій і завдань, зазначених у наведених вище програмних документах, дав змогу визначити, що метою просвітницької роботи з військовослужбовцями, які повернулися з АТО (ООС), має бути підвищення психологічної компетентності – як сімей комбатантів, так і самих військовослужбовців, формування інтересу саме до психологічних знань і навичок використання простих методик у звичайному житті; ознайомлення членів сім'ї і комбатантів з психологічними знаннями, які відповідають їх актуальним запитам.

Корисним, з нашого погляду, може бути застосування засобів масової інформації учасниками АТО (ООС), що мають позитивний досвід, з метою розповіді про свій пройдений шлях та пережите. Таку роботу можна так само проводити у формі бесід із сім'ями, лекцій, семінарів і нарад, тренінгів тощо. Необхідно поширювати методичні рекомендації для сімей, інструкції до простих, але дієвих методик, організовувати у військових частинах виставки літератури.

Завданнями ж психопрофілактичного напрямку роботи із сім'ями комбатантів може бути робота щодо запобігання сімейним дисгармоніям, розпаду сім'ї, психотравматизації дітей; запобігання виникненню надлишкового психологічного напруження в родині, яка переживає кризовий стан; профілактика девіантної поведінки членів сім'ї тощо.

Під час організації психологічного консультування можуть бути використані як індивідуальні бесіди, так і форми групової роботи (змішані групи, дружини комбатантів, їхні діти). При цьому найкращими у такому разі є тренінгові вправи, бесіди, лекції, рольові ігри, творчі вправи, вправи для особистісного зростання. Як вважає Ю. Бриндіков, ефект від такої роботи буде значно вище, якщо налагодити тісну взаємодію з органами державного управління і соціальними службами [1].

Сьогодні основну увагу, на нашу думку, необхідно приділити психологічній роботі з комбатантами, яку треба проводити на кількох

рівнях. Це, перш за все, індивідуальний рівень – для самого учасника АТО (ООС). Дієвими формами психологічної підтримки при цьому можуть бути індивідуальні консультації, організація бесід стосовно особливостей переживання і подолання ветераном кризових станів, кризових і надзвичайних ситуацій, залучення до такої роботи інших ветеранів.

Другий рівень – сімейний, спрямований на позитивну взаємодію і підтримку подружніх взаємин із членами сім'ї. Він включає пояснення психологом переживань і станів, які виникають, та особливостей сприйняття ветерана своєю ж сім'єю, вироблення правил поведінки із членами сім'ї в різних життєвих ситуаціях, формулювання основних дієвих захисних механізмів і стратегій поведінки.

Необхідно зазначити, що досвід такої роботи з українськими військовослужбовцями показав, що позитивні результати дають спільні заняття членів сім'ї, заходи дозвілля (екскурсії по музеях, виставках, концерти, фестивалі, виїзд на природу), тренінги, арт-терапія (пісочна анімація, малювання, ліплення), методики релаксації, активний відпочинок з ігровими елементами.

З урахуванням досвіду організації такої роботи в США нами рекомендується реалізовувати груповий сценарій в організації діяльності постійно діючих груп підтримки комбатантів. Саме така форма роботи з комбатантами, як «групи підтримки», добре зарекомендувала себе з позиції ефективності, вона так само допомагає закріпити успіх індивідуальної роботи, зробити його тривалим і стабільним [9].

У США організована розгалужена структура державних і недержавних організацій та установ, волонтерських і наукових центрів, груп підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей. Так, організації, що підтримують військовослужбовця і його сім'ю Military OneSource Military OneSource (доступ за адресою: <http://www.militaryonesource.com>), – це послуга, яка надається Міністерством оборони безкоштовно для військовослужбовців, Національної гвардії і солдатів резерву (незалежно від статусу активації) та їхніх сімей. Агентство надає численні послуги, наприклад, допомогу в догляді за дітьми, фінансову допомогу, емоційну підтримку під час розгортання підрозділів, інформацію для переїзду і ресурси, що необхідні за особливих обставин. Ці

послуги можуть бути доступні як телефоном, так і з використанням Інтернету або через приватне консультування у фахівця з освітою магістерського рівня у місцевій громаді.

Крім того, у США створені освітні ресурси, що доступні для допомоги дітям і сім'ям загиблих: сайт Центру вивчення дитини Нью-Йоркського університету (доступ за адресою: www.aboutourkids.org) з питань розвитку галузі дитячого психічного здоров'я за допомогою науково обґрунтованої практики, науки та освіти. Тут можна одержати інформацію, необхідну у разі втрати рідних, отримати доступ до списку таких книг і матеріалів про війну, тероризм, які орієнтовані на дітей різного віку, батьків та фахівців.

Програма військової допомоги Міністерства оборони (доступ за адресою: <http://dod.mil/marsite>) надає інформацію та інтерактивні ресурси, щоб допомогти сім'ям військовослужбовців з переселенням, управлінням капіталом та пошуком роботи у новому місці.

Операція «Спеціальна доставка» (доступ за адресою: <http://www.operationspecialdelivery.com>) надає номери спеціально підготовлених волонтерів для допомоги з пологами вагітним жінкам (Douglas), чії чоловіки або партнери були важко поранені, загинули під час війни з тероризмом або будуть на розгортанні підрозділів під час цих пологів. Douglas надають інформаційну, емоційну та фізичну підготовку (не є медичними працівниками).

SGT Mom's SGT Mom's (доступ за адресою: <http://www.family-networks.org/military> CFM) – це інтерактивний веб-сайт, створений у 1996 р., що ведеться дружиною одного з військовослужбовців армії США, яка обробляє всі повідомлення електронної пошти, оновлення та доповнення. Він не є офіційним сайтом Міністерства оборони і не має жодного відношення до будь-якої офіційної військової організації. Однак сайт містить форум, посилання на інші сайти, останні новини про військові сім'ї, способи підтримки і допомоги військам та розділ питань і відповідей. Важливим є те, що SGT Mom's – це пояснення військового життя саме дружиною військовослужбовця.

Для підтримки сімей тих, хто загинув на службі в Америці, створено мережу TAPS. Програма допомоги для постраждалих у трагедії, або TAPS (доступ за адресою: <http://www.TAPS.org>), була заснована після

загибелі солдатів на борту літака Національної гвардії в листопаді 1992 р. Для досягнення своєї місії TAPS має досвідчених соціальних працівників, які надають допомогу членам сімей військовослужбовців у вирішенні проблем. Професійний персонал і розгалужена національна волонтерська мережа TAPS працюють спільно з федеральними, державними і приватними установами для вирішення проблем сімей загиблих військовослужбовців.

Викладений вище аналіз дав змогу сформулювати основні напрями та пропозиції щодо організації психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців Національної гвардії України, які виконували бойові завдання в екстремальних умовах: розроблення науково обґрунтованої концепції надання психологічної допомоги та реабілітації комбатантів виходячи як із зарубіжного, так і вітчизняного досвіду (особливо з 2014 р.), фінансово-економічних реалій і можливостей Державного бюджету та бюджетів регіонів України; розроблення сучасних методів взаємодії державних і громадських інституцій, які займаються реабілітацією комбатантів; перехід на адресний підхід у наданні психологічної та соціальної допомоги, реалізації механізмів і методів надання комплексу послуг, що актуально важливі для комбатантів; орієнтація пакета послуг на потреби клієнта з урахуванням його життєвих і сімейних обставин, що часто не враховуються державними інститутами, незважаючи на велику особистісну важливість для комбатантів; досягнення цільового використання коштів у містечках та селищах, які віддалені від великих міст і потужних реабілітаційних центрів; систематична багаторівнева психологічна допомога сім'ям та просвітницька робота з формування готовності членів сімей сприймати особистість комбатанта з проявами симптомів посттравматичного стресового розладу, зі зміненим світоглядом і переконаннями, з переважанням сформованих у зоні бойових дій патернів і навичок взаємодії з людьми; актуалізація ресурсів суспільства для підвищення авторитету військової служби, ветеранів війни, залучення до цієї роботи депутатів, чиновників усіх рівнів, працівників місцевих рад, підприємств і організацій, сфери освіти і побуту; підвищення кваліфікації працівників реабілітаційних центрів, престижності їхньої праці, створення умов для професійного і кар'єрного зростання; залучення

інвестицій та коштів країн-партнерів для розвитку матеріальної бази надання реабілітаційних послуг комбатантам, розроблення нових технологій психологічної допомоги, виходячи з культурних, ментальних, регіональних та інших особливостей; систематичний моніторинг ефективності функціонування системи психологічної допомоги та медичної реабілітації з боку найвищих державних органів влади, що надає комбатантам відчуття важливості їхніх проблем для держави і чиновників; надання соціально-правової допомоги учасникам бойових дій в АТО (ООС), пораненим військовослужбовцям, членам їхніх сімей під час лікування і подальшої реабілітації; цілеспрямована допомога у працевлаштуванні, перепрофілюванні, перенавчанні тощо; допомога недержавних організацій, що у разі надання реальної допомоги опосередковано поліпшують і психологічне самопочуття комбатантів та членів сім'ї військовослужбовців, яке має зв'язок з психосоматичними проявами.

Висновки

Таким чином, військові дії на сході України з боку Росії, які сьогодні істотно впливають на психіку громадян і самопочуття груп людей, спричиняють зміни в життєдіяльності та поведінці особистості військовослужбовців та їхніх сімей, викликають гостру потребу у поліпшенні надання психологічної допомоги, реабілітаційної діяльності, залучення до цієї роботи вчених, методистів, медиків, соціальних працівників, фахівців держструктур для більш швидкого реагування на запити комбатантів з питань організації та проведення системи заходів, які повно охоплюють сім'ю і близьких військовослужбовця.

Для проектування основних напрямів поліпшення роботи із сім'ями проаналізовано розгалужену структуру державних і недержавних організацій та установ, волонтерських і наукових центрів, груп підтримки військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей, які сьогодні функціонують у США. З огляду на це та реалії вирішення проблеми в Україні сформульовано основні напрями та пропозиції щодо організації психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців Національної гвардії України.

Подальшим напрямом дослідження із зазначеної проблеми планується обґрунтування системи надання психологічної допомоги сім'ям військовослужбовців Національної гвардії України.

Перелік джерел посилання

1. Бриндіков Ю. Л. Потенціал сімейної психотерапії у процесі здійснення реабілітації сімей військовослужбовців учасників бойових дій. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології* / ред. колегія : І. І. Доброскок (голов. ред.) та ін. Переяслав-Хмельницький : Я. М. Домбровська, 2018. Вип. 7/1. С. 84–97.

2. Бриндіков Ю. Л. Соціальна робота з підтримки та захисту учасників АТО та членів їх сімей (приклад м. Хмельницького). *Соціальна робота і соціальна педагогіка: виклики сьогодення* : зб. наук. праць за матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 26-27 квіт. 2018 р. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. С. 17, 18.

3. Birgenheier PS. Parents and children, war and separation. *Pediatr Nurs.* 1993;19(5):471–476.

4. Black WG Jr. Military-induced family separation: a stress reduction intervention. *Soc Work.* 1993;38(3):273–280.

5. Huebner AJ, Mancini JA, Wilcox RM, Grass SR, Grass GA. Parental deployment and youth in military families: exploring uncertainty and ambiguous loss. *Fam Relations.* 2007; 56(2):112–122.

6. McCarroll JE, Newby JH, Dooley-Bernard M. Responding to domestic violence in the US Army: the Family Advocacy Program. In: Kendall-

Tackett KA, Giacomoni SM, eds. *Intimate Partner Violence.* Kingston, NJ: Civic Research Institute; 2007: Chap 12.

7. McCarroll JE, Ursano RJ, Newby JH, et al. Domestic violence and deployment in US Army soldiers. *J Nerv Ment Dis.* 2003;191:3–9.

8. Hoge CW, Castro CA, Messer SC, McGurk D, Cotting DI, Koffman RL. Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *N Engl J Med.* 2004;351(1):13–22.

9. Zeff KN, Lewis SJ, Hirsch KA. Military family adaptation to United Nations Operations in Somalia. *Mil Med.* 1997;162(6):384–387.

10. Heyman RE, Neidig PH. A comparison of spousal aggression prevalence rates in US Army and civilian representative samples. *J Consult Clin Psychol.* 1999;67:239–242.

11. Prykhodko I. I., Bielai S. V., Hrynzovskyi A. M., Zhelaho A. M., Hodlevskyi S. O., Kalashchenko S. I. Medical and psychological aspects of safety and adaptation of military personnel to extreme conditions. *Wiadomości Lekarskie.* 2020. 73 (4). 679–683.

12. Jensen PS, Martin D, Watanabe H. Children's response to parental separation during Operation Desert Storm. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry.* 1996;35(4):433–441.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2021 р.

УДК 159.9:658.311.44

С. В. Бєлай, А. М. Керницький, Т. В. Зубатенко

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОКАЗАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ СЕМЬЯМ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ РЕШЕНИЯ

Рассмотрены теоретические и практические аспекты организации и оказания психологической помощи семьям военнослужащих силовых структур Украины. Проанализирована нормативно-правовая база Украины касательно психологической помощи и реабилитации украинских военнослужащих, медико-социальных программ, которые реализуются в регионах страны. Рассмотрены сущность, основные принципы, международный опыт, особенности психологической помощи семьям военнослужащих. Проанализированы современные проблемы оказания психологической помощи семьям военнослужащих Национальной гвардии Украины и разработаны основные направления и предложения по совершенствованию оказания психологической помощи таким семьям в Украине.

Ключевые слова: *военнослужащие Национальной гвардии Украины, экстремальные условия, семья военнослужащего, психологическая помощь.*

UDC 159.9:658.311.44

S. Bielai, O. Kernickiy, T. Zubatenko

**CURRENT PROBLEMS OF PROVISION OF PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE
TO THE FAMILIES OF SOLDIERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE
AND DIRECTIONS OF THEIR SOLUTION**

The article considers theoretical and practical aspects of the organization and provision of psychological assistance to the families of servicemen of Ukraine. The normative-legal base of Ukraine concerning psychological help and rehabilitation of servicemen of Ukraine, medical and social programs which are called to be realized in the regions of Ukraine is analyzed. The essence, main principles, international experience, features of psychological assistance to the families of servicemen are considered.

The modern problems of providing psychological assistance to the families of servicemen of the National Guard of Ukraine are analyzed and the main directions and proposals for improving the provision of psychological assistance to such families in Ukraine are developed.

When working with the families of combatants, family psychotherapy identifies two main aspects: working with them as one of the most important and significant factors in psychorehabilitation and psychological assistance to combatants who have returned from the war; providing direct psychological assistance to family members of servicemen. The results of the study showed that the successful socio-psychological rehabilitation of veterans has positive correlations with factors of family well-being, and changes in family relationships can play a key role in the implementation of psychological assistance to veterans. To design the main directions for improving work with families, the extensive structure of governmental and non-governmental organizations and institutions, volunteer and research centers, support groups for servicemen, veterans and their families, which currently operate in the United States, was analyzed. Based on this and the realities of solving the problem in Ukraine, the main directions and proposals for the organization of psychological assistance to the families of servicemen of the National Guard of Ukraine are formulated. Further work is planned to substantiate the system of providing psychological assistance to the families of servicemen of the National Guard of Ukraine.

Keywords: *servicemen, extreme conditions, serviceman's family, psychological help.*

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-4094-049X>

Керницький Олександр Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-9067-3846>

Зубатенко Тарас Вікторович – слухач магістратури Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-9460-8217>